

ЕКСПОРТ КАПІТАЛУ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РІСТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті аналізуються сучасні тенденції міжнародного руху капіталів в умовах глобалізації світової економіки, їх вплив на економічне зростання країн-експортерів та імпортерів капіталу, а також перспективи України щодо залучення прямих іноземних інвестицій.

Ключові слова: Прямі іноземні інвестиції, глобальна економіка.

Annotation. Article analyses modern trends of international capital migration in conditions of World economy globalization and possibilities foreign direct investment for Ukraine.

Key words: direct foreign investment, global economy.

Вступ. Глобалізація світової економіки – це об’єктивний процес формування інтегрованої та взаємозалежної економіки країн світу. Об’єктивність економічних процесів, як відомо, полягає в тому, що вони не залежать від волі, бажань і свідомості людей. Тобто незалежно від міри усвідомлення логіки та тенденцій економічних процесів у розвитку світової економіки, сьогодні ми є свідками новітніх економічних явищ, які ще не знайшли належного осмислення у працях економістів.

Очевидно, що міжнародний поділ праці, як фактор розвитку світового господарства, зменшує сумарні витрати національних економік. Так, міжнародна торгівля, яка базується на принципах абсолютних та порівняльних переваг, приводить до зростання економік у всіх торгуючих країнах і до росту продуктивності праці у глобальному масштабі. Згідно з теорією “порівняльних переваг” Давида Рикардо вииграш від міжнародної торгівлі отримують усі країни – і великі, і малі, з високою чи з низькою продуктивністю праці, експортери й імпортери. Країни, які стояли на позиціях меркантилізму й обмежували імпорт, страждали від втрати можливості використовувати свої “відносні” переваги, що призводило до неефективного розміщення ресурсів, зменшення продуктивності праці і скорочення темпів економічного росту цих країн. Міжнародна економічна інтеграція, тобто об’єднання ринків двох і більше країн в єдину економічну систему, є найвищою формою розвитку міжнародних економічних відносин і характеризує сучасний стан розвитку МЄВ. Кількісні явища переходять у якісні. Виникає глобальна економічна система – мегаекономіка. За таких умов стає об’єктивним та інтенсивнішим міжнародний рух усіх факторів виробництва, зокрема міжнародна міграція капіталу, яка починає відігравати роль важливого чинника росту економік країн.

Постановка завдання. За даними ЮНКТАД, переважна частина прямих зарубіжних інвестицій (експорт капіталу) здійснюється розвинутими країнами. Розвинуті країни залишаються лідерами за загальним обсягом зарубіжних прямих інвестицій, обсяг яких досяг у 2005 році 779 млрд. дол. США. Найбільшими експортерами капіталу в 2005 році були Нідерланди (119 млрд. дол. США), Франція (116 млрд. дол. США) і Велика Британія (101 млрд. дол. США). Збільшилася частка прямих іноземних інвестицій Гонконгу (Китай) до 33 млрд. дол. США. У цілому частка країн, що розвиваються, і країн із перехідною економікою, як джерел зарубіжних інвестицій, зросла до 133 млрд. дол. США, що склало 17% глобальних зарубіжних інвестицій. Однак основним джерелом прямих зарубіжних інвестицій залишаються розвинуті країни (табл.1,2).

Таблиця 1

Прямі зарубіжні інвестиції, 1994–2005рр. (млрд. дол. США) [1, с.14]

	1994–1999 середньорічне значення	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Розвинуті країни	486,6	1097,5	684,8	485,1	514,8	686,3	646,2
Країни, що розвиваються	64,9	143,8	76,7	49,7	35,6	112,8	117,5

Таблиця 2

Прямі зарубіжні інвестиції, 1994–2005рр. (% від загального обсягу глобальних прямих зарубіжних інвестицій)

	1994–1999 середньорічне значення	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Розвинуті країни	88,0	88,2	89,6	89,9	91,7	84,4	83,0
Країни, що розвиваються	11,7	11,6	10,0	9,2	6,3	13,9	15,1

Основними реципієнтами прямих зарубіжних інвестицій стали Велика Британія (165 млрд. дол. США), США (122 млрд. дол. США), а також Китай, Франція, Нідерланди [1, с.10].

Таким чином, прямі зарубіжні інвестиції спрямовуються з одних економічно розвинутих країн до інших економічно розвинутих країн. Так, у 2005 році джерелом 83% усіх прямих зарубіжних інвестицій, здійснених у світі, були розвинуті країни (табл.3). І в той же час 59,2% усіх прямих іноземних інвестицій отримали також високорозвинуті країни (табл.4).

Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції, 1994–2005 рр. (млрд. дол. США).

	1994–1999 середньорічне значення	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Розвинуті країни	373,9	1133,7	599,3	441,2	358,5	396,1	542,3
Країни, що розвиваються	166,4	266,8	221,4	163,6	175,1	275,0	334,3

Таблиця 4

Прямі іноземні інвестиції, 1994–2005рр. (% від загального обсягу глобальних прямих іноземних інвестицій)

	1994–1999 середньорічне значення	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Розвинуті країни	68,2	80,4	72,0	71,4	64,3	55,7	59,2
Країни, що розвиваються	30,4	18,9	26,6	26,5	31,4	38,7	36,5

Країни, які отримують іноземні інвестиції, і країни, які експортують капітал, як свідчить статистика, – це, переважно, високорозвинуті країни. В цьому полягає сучасна особливість руху міжнародного капіталу на відміну від середини XX сторіччя. Враховуючи це, слід відмовитися від стереотипів, поширених у посткомуністичних суспільствах, про те, що іноземний капітал має експансіоністську природу й загрожує суверенітету країн. Так, для України питання економічного росту полягає в тому, чи вдасться країні, всупереч існуючим сучасним тенденціям розміщення іноземного капіталу, залучити потоки міжнародного капіталу до національної економіки.

Результати. В умовах глобалізації світової економіки експорт капіталу стає фактором росту економік із відносними надлишками капіталу, де заощадження перевищують інвестиції за умови, якщо $S > I$ у країні експортера капіталу зменшується сальдо фінансового рахунку. Одночасно виникає ріст сальдо фінансових рахунків країн, які залучають іноземні інвестиції. Це дає можливість розвитку національних економік країн, які отримують іноземні інвестиції. Якщо прямі іноземні інвестиції надходять до країн із нижчим рівнем економічного розвитку, то ресурси, які використовуються неповно,

недостатньо ефективно, починають використовуватись ефективно за допомогою іноземного капіталу. В цьому – одна з функцій ринку: ефективне використання виробничих ресурсів. Національні доходи країн, які інвестують за кордон, зростають на величину доходів резидентів, зароблених за кордоном. З іншого боку, країни-реципієнти прямих іноземних інвестицій збільшують свій національний дохід на величину доходів резидентів та нерезидентів, отриманих у країні розміщення інвестицій. Таким чином, зростають національні доходи всіх країн-учасниць процесу міжнародного руху капіталів. Крім того, країни-отримувачі іноземних інвестицій збільшують сальдо фінансового рахунку і платіжного балансу в цілому. Економісти досі не дійшли єдиної думки щодо того, чи є економічний ріст наслідком прямих іноземних інвестицій, чи прямі іноземні інвестиції є наслідком економічного росту. Однак відомо одне: за кейнсіанською моделлю мультиплікатора – акселератора приріст інвестицій мультиплікативно збільшує рівень національного доходу, а зростання національного доходу, у свою чергу, акселеративно збільшує рівень інвестицій.

З боку пропозиції на прямі іноземні інвестиції впливає наявність інвестиційного капіталу, який формується за рахунок прибутку корпорацій чи позик. Маса інвестиційного капіталу, у свою чергу, залежить від внутрішніх економічних умов функціонування капіталу, включаючи й економічний ріст. З боку попиту ріст зарубіжних ринків стимулюють ТНК (транснаціональні корпорації) до збільшення обсягів інвестицій, а спад на ринках призводить до їх згорання. Упродовж двох останніх десятиліть періоди бурхливого економічного росту приводили до різкого збільшення прямих іноземних інвестицій у світі. Так, зарубіжні філіали і дочірні компанії 64-х тисяч транснаціональних корпорацій (ТНК) створюють станом на 2005 рік до 53 мільйонів робочих місць [2, с.20].

Важливою сучасною особливістю функціонування ТНК є перенос більшої частини активів компаній за кордон. Частина активів ТНК, розміщених за кордоном, для більшості ТНК вже перевищує величину активів, розміщених у країнах походження капіталу (табл. 5).

Таблиця 5

Найбільші нефінансові ТНК за розміром зарубіжних активів, 2004 р.
(млн. дол. США) [2, с.8]

№	Назва (ТНК) та країна походження капіталу	Розмір активів		Індекс інтернаціоналізації*
		Зарубіжних	Загальний	
1.	General Electric (США)	448901	750507	0,60
2.	Vodafone Group (Велика Британія)	247850	258626	0,96
3.	Ford Motor (США)	179856	305341	0,59
4.	General Motors (США)	173690	479603	0,39
5.	British Petroleum Company (Велика Британія)	154513	193213	0,80
6.	Exxonmobil (США)	134923	195265	0,69
7.	Royal Dutch / Shell Group (Велика Британія/Нідерланди)	129939	192811	0,67
8.	Toyota Motor Corp. (Японія)	122967	233721	0,53
9.	Total (Франція)	98719	114636	0,86
10.	France Telecom (Франція)	85669	131204	0,65

*) Індекс інтернаціоналізації розрахований авторами як відношення зарубіжних активів до загальних активів компанії (за даними UNCTAD, World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition economies).

Така тенденція значно посилює фактор прямих іноземних інвестицій як чинника економічного росту країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою. Умова нагромадження капіталу для закритої економіки була раніше нездоланим бар'єром на шляху економічного росту, що консервувало відсталість третіх країн. За умов глобалізації світової економіки для відкритих економік із високою мобільністю капіталу та високою інвестиційною привабливістю виникає можливість прискореного нагромадження капіталу за рахунок прямих іноземних інвестицій. Отже, за умов глобалізації можливість

економічного росту і створення нових робочих місць у країнах із перехідною економікою визначається, в першу чергу, двома основними факторами – *прямими іноземними інвестиціями і розвитком малого та середнього бізнесу*.

Для країн, що розвиваються, та для країн із перехідною економікою, які входять до ОБСЄ, сьогодні складаються сприятливі перспективи. За даними прогнозів, у 2007 році темпи економічного росту таких країн будуть вищими, ніж у розвинутих країнах: 5,9% у країнах, які розвиваються, і 6,5% у країнах із перехідною економікою у порівнянні з 3,2% для країн із розвинутою економікою [3, с.1]. Для багатьох країн-учасниць ОБСЄ характерний відносно високий сумарний обсяг притоку прямих іноземних інвестицій у відсотковому відношенні до ВВП (табл.6).

Таблиця 6

Обсяг прямих іноземних інвестицій до ВВП (%) країн-учасниць ОБСЄ (2004 р.).

Країна	Сумарний обсяг прямих іноземних інвестицій (млн.дол.США)	ВВП (млн.дол. США)	Прямі іноземні інвестиції до ВВП (%)
1. Люксембург	182894	31783	575,4
2. Азербайджан	13408	8540	157,0
3. Ірландія	229241	181520	126,3
4. Естонія	9530	11196	85,1
5. Нідерланди	428805	577985	74,2
6. Бельгія	258875	325000	73,5
7. Мальта	3557	5389	66
8. Угорщина	60328	99347	60,7
9. Казахстан	22399	40754	55,0
10. Кіпр	8132	15419	52,7

Усі ці країни, які мають значний приплив прямих іноземних інвестицій, демонструють покращення економічних показників. Так, серед країн колишнього СРСР Азербайджан мав середньорічні темпи економічного росту в період 1995–2000 років 7,3%, у 2001 році 9,9%, у 2002 році 10,6%, у 2003 році 11,2%, у 2004 році 9,5%. Казахстан мав відповідно: 6,3%, 13,5%, 9,8%, 9,3%, 9%, Естонія – 5,4%, 6,4%, 7,2%, 5,1%, 5,9% [4, с.324, 330]. Україна сьогодні, на жаль, відстає в конкурентній боротьбі за потоки іноземного капіталу і втрачає можливість використати цей ресурс і досягти швидкого економічного зростання. За даними Світового Банку, Україна посідає 139 місце зі 178 країн у рейтингу умов ведення бізнесу. Рейтинг визначався, зокрема, на підставі того, наскільки складно відкрити та закрити бізнес у певній країні, отримати ліцензії, дозволи, взяти кредит, наскільки захищені інвестори та виконуються контракти. Очолили рейтинг Сінгапур, Нова Зеландія, США. Україна опинилась на 139 місці одразу після Узбекистану, Ірак – на 141-му, а Росія стоїть під номером 106. Україну та Росію випереджають багато країн, які традиційно вважаються бідними й корумпованими, такі як Молдова – 92 місце, Папуа Нова Гвінея – 82 місце, Монголія – 52 місце. Із пострадянських країн у першу тридцятку потрапили Естонія і Грузія – відповідно 17 та 18 місце, а також Латвія і Литва.

Висновки. Міжнародний рух капіталу в сучасному світі стає важливим фактором росту економік країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Як свого часу міжнародна торгівля виступала важливим чинником росту економік країн, які брали участь у міжнародній торгівлі, так у сучасних умовах виграють ті країни, які беруть участь у процесі міжнародної міграції капіталу. Міжнародний рух капіталу, як прояв глобальної економіки, одночасно виступає сьогодні фактором росту національних економік усіх країн – як експортерів, так і імпортерів капіталу.

1. UNCTAD, World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition economies, annex table B.1 and FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

2. Руководство по наилучшей практике в области формирования позитивного делового и инвестиционного климата // Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), 2006. – 188 с.
3. World Economic Situation and Prospects 2007// United Nations: New York, 2007. – 155 с.
4. UNCTAD Handbook of Statistic. United Nation Conference on Trade and Development // United Nations: New York, 2005. – 454 с.